

Кузьма Демочко

МИСТЕЦЬКА БУКОВИНА

PERLOWITZ. — Stadt-Tyaster.

Вітання: Кіровоградська обл.
П. 2. ! На чому їм переміщення.
Хороше місце. Там же була
се концертний? Подра
цнаго Там же концерт
Нам Адам

Êóçüì à Äåîî÷êî

ì èñòåöüêà

áóêîâèíà

Íàðèñè ç ìèíóëîîî

×åðí³âö³
Êíèãà – ÕÕ²
2008

ББК 85.313(2Ук)1

Д 31

Д 31 Кузьма Демочко

Мистецька Буковина: Нариси з минулого. –
Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 336 с.; іл.

ISBN 978-966-2147-26-1

Композитор Сидір Воробкевич, співачка української опери Філомена Лопатинська, актор Іван Захарко, режисер Іван Дутка, музикознавець, педагог і композитор Євсей Мандичевський, український музичний діяч, диригент, засновник і керівник хорового товариства „Буковинський боян” та першої на Буковині музичної школи ім. Лисенка у Чернівцях Модест Левицький, співаки Модест Менцинський, Орест і Денис Руснаки – це далеко не повний перелік талановитої, яскравої плеяди визначних діячів культури, що творили у рідному краї і за його межами добротний засів на духовній ниві.

На сторінках цієї книги відтворюються маловідомі, а здебільшого зовсім невідомі факти і явища з мистецького минулого Буковини.

ББК 85.313(2Ук)1

ISBN 978-966-2147-26-1

© Книги – XXI, 2008

© Віктор Демочко, 2008

© *Вступна стаття* Коцур А. П., 2008

Ñěîâî ïďî àâòîďà

Початок вивчення мистецького минулого Буковини, діяльності її талановитих людей пов'язаний з іменем відомого українського мистецтвознавця, журналіста Кузьми Макаровича Демочка. Народився він 9 листопада 1911 року в с. Сакуниха на Полтавщині (тепер Недригайлівського району Сумської області). Без перебільшення, це був корифей журналістики на Буковині, якій віддав усе своє життя, приїхавши сюди у 1940-му році після закінчення Українського інституту журналістики до редакції новоствореної газети „Радянська Буковина”, де до початку війни працював завідувачим відділом. У березні 1944 року був відкликаний з фронту і знов направлений в редакцію „Радянської Буковини”, яка відновила свій вихід 3 квітня 1944 р.

Кузьма Макарович полюбив Буковину, її історію і людей, своїми мудрими і чесними публікаціями вчив доброти і добропорядності, забезпечував злагоду і мир у колективі редакції, яку очолював майже 20 літ, щиро і схвильовано проймався турботами людей, проблемами національно-духовного відродження, поверненням з небуття імен славетних людей краю. Своїми знаннями, життєвою мудрістю ділився з колегами, і сьогодні не один журналіст завдячує йому за науку, за уміння ставитись до людей по-людськи, бачити у кожному з них неповторну особистість.

При редакції в період, коли в ній працював К.М. Демочко, було створене міцне літературне об'єднання. На своїх сторінках обласна газета розповіла майже про всіх українських письменників дорадянської Буковини. Кілька років вона друкувала статті про визначних діячів культури краю, зокрема про театральне і музичне мистецтво в минулому. Редактор охоче давав „хід” усім цим матеріалам, незважаючи на те, що декому це було не до вподоби. У цей час він і сам захопився краєзнавством, не поповнивши, однак, загін професіональних літературознавців університетського міста, а взявшись за обробку ніким ще не ораного перелогу, яким було на той час та й залишається досі історія театального і музичного життя на Буковині дорадянського часу.

Публікації К.М. Демочка на сторінках редагованої ним газети згодом, у доповненому чи переробленому вигляді, уклали збірку нарисів „Мистецька Буковина”, яка дістала високу оцінку і в нас, і за кордоном, зокрема в Канаді. Автор цієї книжки вперше відтворив сторінки з історії української культури на Буковині у XIX – першій третині XX століття. Кузьма Макарович зупинив свою увагу на мало, а то й зовсім не відомих не лише широким читацьким колам, а й дослідникам української культури питанням історії театального та музичного мистецтва у краї. Журналіст використав не знані досі факти з архівів та української, польської, румунської й німецької преси на Буковині другої половини XIX – першої третини XX ст. Саме завдяки величезній праці дослідника до нашого покоління прийшли у чесності, у добродійстві без вини затьмарені – композитор Сидір Воробкевич, співачка української опери Філомена Лопатинська, актор Іван Захарко, режисер Іван Дутка, музикознавець, педагог і композитор Євсей Мандичевський, український музичний діяч, диригент, засновник і керівник

Кузьма Демочко (1911–1990)

хорового товариства „Буковинський боян” та першої на Буковині музичної школи ім. М. Лисенка в Чернівцях Модест Левицький, співаки Модест Менцинський, Орест Руснак, Денис Руснак та багато інших, тих, хто робив у рідному краї і за його межами добрий засів на духовній ниві. Праця „Мистецька Буковина” нині уже стала бібліографічною рідкістю.

У багатогранному історико-культурно-мистецькому житті Буковини чимало недосліджених сторінок. Вдалою спробою заповнити прогалини стала друга книжка К.М. Демочка „Музична Буковина”, яка допомагає глибше і всебічніше ознайомитися з музичним минулим Буковини, діяльністю відомих співацьких товариств, а також окремих композиторів і виконавців. Професор Р. Пилипчук у передмові до книги наголошував, що „читач матиме змогу пересвідчитись, що її автор не переспівує загальновідомого, що він у простій популярній манері висвітлює маловідомі, а здебільшого зовсім невідомі факти і явища з мистецького минулого Буковини”.

Зокрема, йдеться про творчу діяльність талановитого учня Фридерика Шопена – чернівчанина Карла Мікулі, відомого діяча з Праги Адальберта Гржімалі, керівника „Музичного товариства”, на запрошення якого у 1879 році до Чернівців вперше завітав видатний російський піаніст і диригент Антон Рубінштейн. „Жайвором весни відродження” культури К.М. Демочко називає композитора, письменника і педагога Сидора Воробкевича. З цікавістю і захопленням розповідає про музикознавця і композитора Євсевія Мандичевського з села Молодія під Чернівцями, який виховав цілу плеяду композиторів, музикознавців, педагогів, багато з яких стали зірками музичного світу Австрії, Італії, Англії, Америки.

У своїй книзі автор дотримується документальності, що надає оповідам більшої достовірності, переконливості, значну увагу зосереджує на характеристиці творчості, розкритті особливостей таланту. З цими мірками аналізує діяльність обдарованого співака і музики, палкого популяризатора української демократичної культури на Буковині Модеста Левицького, неперевершеного бандуриста того часу Гната Хоткевича, „чарівної квітки України” Соломії Крушельницької та ін.

Після тривалого періоду замовчування імен деяких митців К.М. Демочко повернув читачам призабуті творчі постаті, дав можливість по-новому осмислити першоджерельні матеріали мистецького минулого краю.

У січні 1990 р. К.М. Демочко пішов з життя, встигши побачити сигнальний примірник щойно виданої останньої своєї книги „Музична Буковина”. У рукописах залишилась низка неопублікованих матеріалів із культурного життя Буковини, а також спогади про свій життєвий шлях, історія рідного села, де народився і виріс цей „лицар мудрості і честі”.

Кузьма Макарович був авторитетом у краї, з ним радились науковці університету, до його думки прислухались історики Буковини. Його книги і досі служать незамінними посібниками для всіх, хто цікавиться історією буковинського мистецтва. „Та найперше – він був редактором. І хай простять колишні і нинішні головні чи просто редактори, але, як на мене, то Кузьма Макарович Демочко не лише був, а й залишається, після Ю. Федьковича, кращим редактором у нашому краї”, – написав у одному з номерів „Буковини” журналіст А. Масловський.

У 1991 р. у с. Сакуниха, що на Сумщині, земляки вшанували пам'ять Кузьми Макаровича, встановивши меморіальну дошку на приміщенні школи, де він навчався. А 7 червня 2003 р. на

будинку в Українському провулку (з 2005 р. – вул. Едуарда Райса) Чернівців, де жив К.М. Демочко, зусиллями редакцій газет „Буковина” та „Правдивий поступ”, міської влади, багатьох друзів було урочисто встановлено пам’ятну дошку знаному журналісту, мистецтвознавцю.

Доброчинну справу робить видавництво „Книги – ХХІ”, перевидаючи обидві книги К.М. Демочка в об’єднаному варіанті, роблячи тим самим прекрасний подарунок землякам, гостям краю до ювілею Чернівців.

***Анатолій Коцур,
доктор історичних наук, професор***

íà ÷óæ³é ñöåí³

Над лісовими просторами Карпат, над сонячними ланами Придністров'я, над мальовничими селами і містами Буковини сьогодні дзвінко й привільно лунає пісня нового життя. Мов квіти після теплого дощу, забували таланти людей оновленого краю. Тисячі трударів беруть тепер участь у народних театрах, балетних студіях, хорових колективах, оркестрах та інших гуртках художньої самодіяльності. Чарівні мелодії, що народилися тут, нині стали надбанням усієї країни.

Щовечора після робочого дня у концертних залах міст, у будинках культури, сільських клубах виступають популярні співаки, скрипалі, піаністи, майстри художнього слова, професійні хори, оркестри, ансамблі. Щорічно Чернівці й інші міста області відвідує багато прославлених митців і колективів України та країн світу. Буковинці радо приймають гостей, охоче переглядають спектаклі, слухають концерти, жадібно тягнуться до скарбниць мистецтва. Сьогодні для них стали доступними чудові творіння Бетховена і Шопена, Верді і Гуно, Ліста і Сметани, Чайковського і Лисенка, Дунаєвського і Прокоф'єва, Лятошинського і Людкевича, Шостаковича і Майбороди.

Далеко за межами краю часто гастролують не тільки буковинські професійні артисти, але й аматори. Захоплені їхньою високою майстерністю, люди з інших республік допитуються: „Хто ви за професіями, звідки у вас така висока

музична культура?”. І вони, аматори – залізничники, текстильники, електрики, хлібороби, тваринники, – розповідають про себе, про свій край, про своє місто, що має великі культурні традиції. Вони могли б розповісти чимало і про те, в яких великих муках у роки чужоземної окупації краю народжувались ці традиції, як переслідувалось їхнє рідне слово.

Але й тоді, коли рідне слово було під забороною, коли пісням в’язали крила, чинили всякі перешкоди для їх злету, українське мистецтво квітло, розвивалося на Буковині, бо невмируща душа народу, бо нікому не зламати його волелюбного духу, не вбити віри в краще майбутнє.

* * *

Історія свідчить, що першими „храмами” театрального мистецтва в Чернівцях у другій половині XVIII століття були звичайнісінькі балагани, які відкривались у громадських садах, заїжджих дворах та на ярмарках. Виступали в них мандрівні артисти: співаки, танцюристи, фокусники. Так, у 1784 році появився якийсь італійський ілюзіоніст, що показував „китайські тіні”, в 1795 році була влаштована публічна виставка – „машина, яка говорить” (фонограф). А ось ще одне цікаве повідомлення тогочасних газет: німецькі актори Гаппмейєр і Акерман не дістали дозволу „грати короткий час у театрі” в Чернівцях. Господарі міста мотивували свою відмову тим, що, мовляв, заїжджі митці виманять за видовисько в громадян останні заощадження, а тим часом багато з них не сплатили податків...

Першим гастрольним колективом, котрий дістав змогу грати в Чернівцях, була німецька трупа Бернта, яка в 1803 році протягом дев’яти тижнів приносила „загальне задоволення, а також дала добрий приклад для поліпшення норівів”. Повторила вона свої гастролі і в наступному році.

Чернівецький антрепренер Марторел 1819 року зробив добру справу – перебудував одну стайню в театральне приміщення. Відтоді стали частішими гастрольні виступи, помітно змінилося ставлення до акторів.

У тридцятих роках минулого століття вистави влаштовувались у будинку № 36 по вулиці Головній (нижче Центральної площі); пізніше в так званому „швейцарському будиночку”, точніше, в дерев’яній корчмі міського парку; в приміщенні багатого домовласника Бека по вулиці Рагушевій, 4 (нині вулиця Головна, вище міськради); в школі для верхової їзди, в залі готелю „Молдавія” (теж вул. Головна). Потім – знову в будинку Бека. В цьому ж приміщенні більше трьох років (1839 – 1842) ставила італійські опери трупа А. Чабона. В 1847 році гастроллював у Чернівцях Королівський міський театр з Кенігсберга, який кілька разів показував на чернівецькій сцені комічну картину із співами на три дії (переробка з французької) „За участю чорта”. В 1851 році завітав сюди ансамбль віденського коміка Фріза. Коли ж у 1855 році будинок Бека згорів, вистави були перенесені до залу готелю „Чорний орел” (тепер корпус ЧТЕІ КНТЕУ), а через деякий час – у готель „Молдавія”¹.

Року 1877-го на Шкільній вулиці був, нарешті, споруджений міський театр – дерев’яне приміщення, теж розраховане на кілька років². Спочатку його утримував міський магістрат, а потім Театральне товариство, створене в 1884 році. Саме в середовищі цієї групи театралів і визріла ідея збудувати нове фундаментальне приміщення театру.

1. Dr. R. Friedrich Kaindl. Geschichte von Czernowitz. – Czernowitz. – 1908. – №. 143, 159, 207, 227.

2. Josef Blaukopf. Zur Geschichte der Erbauung des neuen Stadttheaters in Czernowitz. – 1904/5. – №. 1–25.

*Приміщення старого міського театру в Чернівцях 1877 р.
Архітектор Й. Грегори*

Проти цього окупанти³ не заперечували, оскільки планували перетворити новий заклад в один із засобів онімечення Буковини.

І ось у 1897 році Театральне товариство порушило відповідне клопотання перед міською управою. Вона передала це клопотання магістрату, який, в свою чергу, звернувся до крайового управління. Очевидно, взявши до уваги інтереси різнонаціонального населення Буковини, магістрат запитував вищу інстанцію, чи не збирається вона будувати крайовий театр. Відповідь прийшла не відразу. В ній повідомлялось, що зараз немає, мовляв, змоги винести на розгляд сейму будь-який проект спорудження крайового театру. Стало ясно: мова може йти лише про будівництво міського театру, причому тільки за рахунок коштів і засобів міста.

Тепер перед магістратом постала низка практичних проблем: звідки взяти необхідні кошти? Де розташувати театр? Хто безпосередньо займатиметься його будівництвом? Після тривалої підготовки, інженерних розрахунків і уточнень дійшли до висновку, що загальна вартість споруди, включаючи і внутрішнє обладнання приміщення, досягне 560 тисяч крон. Для вишукування хоча б частини необхідних коштів збиралися провести серед населення спеціальну лотерею, але згодом з ряду причин від неї відмовились. Було вирішено просити позику в крайового управління та в буковинської крайової ощадної каси, решту ж витрат покрити за рахунок асигнувань з бюджету магістрату, спеціального податку з видовищ та надходжень з інших джерел.

Створений під головуванням інженера Й. Грегора театральний комітет вніс свої пропозиції про вибір місця для театру і

3. 3 1775 ðîëó³ àææî 1918 ðîëó Áóêîâè íà áóâà í³à îëóî àð³ºp Àññòð³.

оголошення конкурсу на кращий проект його. Однак пізніше вирішили від конкурсу утриматись, бо, на думку багатьох, він міг залучити лише малодосвідчених архітекторів. У квітні 1900 року був схвалений план фінансування будівництва, і міська управа запросила з Відня видатних архітекторів Ф. Фельнера і Г. Гельмера для конкретної розмови. До речі, Фельнер і Гельмер були авторами віденського і одеського оперних театрів, за їхніми проектами споруджено десятки театральних приміщень у різних містах Європи.

На початку травня у Чернівці прибув архітектор Фельнер, щоб разом з місцевими спеціалістами та представниками влади підшукати місце для будівництва театру та одержати інші необхідні дані від замовника. Отож, нарешті, справа зрушилася з місця. А втім, скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться: сплило ще два роки, поки дійшли згоди про спорудження театального приміщення на площі Єлизавети. У травні 1902 року проект театру на 700 місць і пояснювальна записка до нього були вже на руках у замовника. Авторитетні комісії і експерти висловилися „за”, але разом з тим зажадали від архітекторів передбачити в проекті театру не 700, а 800 місць.

Здавалося б, лишилося небагато для того, щоб розпочати будівництво. І все ж тільки 30 травня 1904 року магістрат спромігся заслухати доповідь архітектора Фельнера про перероблений проект. Кількість місць у театрі збільшено до 813, а вартість будівництва зросла до 600 тисяч крон. Архітектор Фельнер (він же представник фірми, що взялася за будівництво) звернувся з проханням до замовника – всебічно сприяти фірмі в тому, щоб уже в 1904 році підвести будову під дах, а наступної осені здати приміщення в експлуатацію. Та постало безліч перешкод, котрі заважали здійснити задум. Найсерйознішою з

них була затримка з одержанням земельної ділянки від військового відомства (на площі Єлизавети були розміщені військові склади та інші об'єкти). Як виявилось, ця справа завдала більше клопоту, ніж вишукування коштів на будівництво. Тому-то фундамент почали закладати аж в липні 1904 року. Може, початок робіт затримався б на більш тривалий строк, але, як то кажуть, не було б щастя, та нещастя допомгло; в 1904 році в Чикаго сталася велика пожежа театального приміщення, розголос про яку пішов по всьому світу. Наляканий можливістю чернівецького варіанта чикагської пригоди, крайовий президент розпорядився негайно закрити старий дерев'яний театр. Саме це й примусило „отців міста” прискорити будівництво.

Третього жовтня 1905 року приміщення нового театру було відкрито. Фактично його будували 14 місяців, зате підготовка тяглася аж сім років. Початкова сума вартості спорудження зросла до 660 тисяч. Крім того, для зберігання декорацій та іншого обладнання сцени звели допоміжне приміщення вартістю в 45 тисяч крон. Тоді ж таки асигновано ще 32 тисячі крон на придбання декорацій, костюмів і театального реквізиту. Будівельні роботи виконувались головним чином силами місцевих спеціалістів та робітників, однак частину фахівців було запрошено з Відня. У поставках деяких матеріалів та обладнання брали участь фірми Берліна, Будапешта, Відня, Львова.

І ось в центрі міста на підвищенні з'явилась монументальна, з нарядним фасадом споруда театру. Складалася вона з вестибюля з біломармуровими сходами, які вели на другий і третій поверхи, залу для глядачів зі світлими фойє та сцени з допоміжними приміщеннями. Внутрішнє оздоблення театру було виконане переважно в стилі барокко. Око милували теплі тони, розкішне покриття сухозліткою і багата драпіровка. Театр мав партер, ложі,

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка,
повну версію книги.